

ԴԱՎԻԹ ԳԱՄԴԱՐՅԱՆ
ՆԱԻՐԱ ՏՈՐԱՆՅԱՆ
ԹԱՄԱՐԱ ԹՈՎԱՄԱՅԱՆ

ՀԱՅՈՑ
ԲԱՆԱՅՅՈՒՍՈՒԹՅՈՒՆ
ՀՆԱԴԱՐ ԵՎ ՄԻՋՆԱԴԱՐ

Ուսումնական ձեռնարկ
Քրեաստումատիա

Երևան 2015

ՀԱՅՈՑ ԲԱՆԱՐՅՈՒԲՈՒԹՅՈՒՆ

Դավիթ Գասպարյան
Բանասիրական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր

Բանահյուսությունն անփոխարինելի տեղ ունի ուսուցման համա կարգում: Բանահյուսական նյութերը՝ հեքիաթներ, առասպելներ, առակներ, դյուցազներգություն, ժողովրդական խաղիկներ, հայրեն աներ, հանելուկներ, առած-ասացվածքներ, ցրված են գրեթե բոլոր դասրանների դպրոցական դասագրքերում: Դրանց մեջ արտացոլ ված են տվյալ ժողովրդի ազգային բնաբուխ յուրահատկություննե րը: Սովորողները միշտ էլ սիրով են կարդում այդ նյութերը: Ճիշտ կլինի, որպեսզի գրականություն և գրականության պատմություն անցնելուց առաջ, այսինքն 7-րդ դասարանից առաջ, դպրոցներում ուսուցանվի բանահյուսությունը որպես առանձին առարկա: Այս դեպ քում բանահյուսական նյութերը կհավաքվեն առանձին դասագրքի մեջ, կհամակարգվեն և կներկայացվեն ըստ պատշաճի: Ազգային բա նահյուսական նյութերին զուգահեռ կարելի է ներկայացնել նմուշներ նաև հին աշխարհի այլ ժողովուրդների բանավոր ստեղծագուծու թյուններից: Վստահորեն կարելի է ասել, որ այդ դասգիրքը սիրով կընդունվի դպրոցում, մեծապես կնպաստի սովորողների մտավոր զարգացմանը և կնախապատրաստի անցումը գրականության:

Նույնը նաև բանասիրական բաժանմունքների առաջին կուրսերում:

Ա. ԲԱՆԱՅՈՒՄՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՐԿԱՆ:
ԲԱՆԱՅՈՒՄՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ:
ԲԱՆԱՅՈՒՄՈՒԹՅԱՆ ՉԱՐԳԱՑՄԱՆ ՓՈՒԼԵՐԸ:
ԲԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ԲԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ:

Բանահյուսության առարկան: Միշտ էլ եղել են օժտված անհատականություններ, ովքեր իրենց միջավայրում նվաճել են հեղինակություն և դարձել որևէ բնագավառի առաջնորդ: Այդպես շրջապատից առանձնացել են մարդիկ ու դարձել ռազմական ղեկավարներ, աշխատանքի ու կենցաղի կազմակերպիչներ, հոգևոր և մշակութային առաջնորդներ: Գրողի կերպարը՝ որպես իր մտքերն ու ապրումները գրի առնող հեղինակ, ձևավորվել է շատ ավելի ուշ: Դրանից առաջ եղել են ստեղծագործողներ, կատարողներ, ովքեր կարողացել են երգել, հեքիաթներ, պատմություններ հորինել ու պատմել: Նրանք եղել են բանավոր ստեղծագործողներ՝ օժտված հորինելու, հիշելու և պատկերավոր պատմելու հմտությամբ: Մարդկության պատմական զարգացման ընթացքում այդպիսի մարդիկ վիթխարի դեր են կատարել՝ ապահովելով սերունդների հիշողության փոխանցումը, հոգևոր-մշակութային կերտվածքի ձևավորումը: Այդ մարդկանց անվանում ենք պատմող, ասացող, գուսան, աշուղ, ովքեր ըստ էության ժողովրդական խոսքի հորինողներն են:

Եղել են ստեղծագործող ասացողներ, եղել են նաև ստեղծվածը կրկնող-տարածող-կատարողներ: Այսպես ասացող-պատմող-կատարողների շնորհիվ ստեղծվել են գրական երկեր և փոխանցվել սերնդեսերունդ: Քանի որ ստեղծողների անունները չեն պահպանվել, իսկ նրանց ստեղծածը ժողովրդականացվել, տարածվելով շրջապատի մեջ, բերնեբերան փոխանցվել է հաջորդ սերունդներին, ուստի գեղարվեստական այդ ժառանգությունը բնորոշվում է որպես բանահյուսություն, ժողովրդական ստեղծագործություն, անգիր գրականություն: Անգլերեն *folklore* (ժողովրդական իմաստություն) եզրույթը շրջանառության մեջ է 1846-ից և ձեռք է բերել միջազգային ճանաչում: Բանահյուսությունն այն ամենն է, ինչը գալիս է ժողովրդական ավանդույթներից՝ իր մեջ ներգրավելով բոլոր բնագավառները՝ կենցաղից ու սովորություններից մինչև հավատալիքներ, երգեր ու բանաստեղծություն: Բանահյուսությունը ժողովրդի ստեղծած ազգագրական հարուստ ժառանգությունն է, ինչի մի բնագավառը ժողովրդական խոսքարվեստն է: Բանահյուսություն բառը կազմված է բան-խոսք և հյուսել արմատներից:

Բանահյուսության գլխավոր առանձնահատկությունն այն է, որ

խորապես ազգային է, ազգային ինքնության նախահիմքն է: Այս տեղ է երևում յուրաքանչյուր ժողովրդի ազգագրական յուրահատկությունը: Հայոց բանահյուսությունն սկզբից ևեթ ունեցել է մեկ գլխավոր ուղղվածություն՝ հայրենասիրություն: Հայրենասիրական բնույթ ունեն մեր առասպելները, վիպական երգերը և մյուս բոլոր ստեղծագործությունները:

Հայոց գրերի գյուտից հետո մեր առաջին պատմիչները, ապա բանաստեղծները, գրողները գրի առան այդ բանավոր երկերը որպես պատմագրություն, գրույց, դյուցազներգություն: Մովսես Խորենացին ոչ միայն առաջին բանահավաքն էր, այլև առաջին բանագետը, ով որոշակի գեղագիտական չափանիշ է սահմանում (վերաբերմունքը հունական և պարսկական առասպելներին) և առանձնացնում բանահյուսական տեսակները՝ վեպ, վիպասանք, առասպել, գրույց, թվեյաց երգեր, գուսանական երգեր, պարերգեր («երգս պարուց»), ցուցքի երգեր («երգս ցցուց»), որ պետք է հասկանալ կատակերգ: Ազգային պատմական երգերի երկու տեսակ է առանձնացվում՝ «երգ վիպասանաց», որոնք ուրիշները «երգ թուելեաց կոչեին»: Այսինքն՝ գործ ունենք նույն երգի երկու անվանումների հետ, ըստ որի՝ երգ վիպասանաց և երգ թվեյաց ձևակերպումները հոմանիշներ են: Այստեղից թվեյաց երգի՝ Մանուկ Աբեղյանի բացատրությունը՝ երգ թվող, ասող, որ նույն վիպողն է: Ըստ Աբեղյանի՝ վիպասանք, երգ վիպասանաց ասելով՝ խորենացին նկատի ունի առասպելը:

Պատմիչների երկերում պահպանվել են նաև այլ երգատեսակներ բնորոշող արտահայտություններ՝ նվազ, գեղունք, մրմունք և: Գրիգոր Գրիգորյանը հավանական է համարում, որ նվազն ու գեղունքը լինեն սիրո երգեր, իսկ մրմունքը՝ թախծի, տխրության, մահվան (Գրիգորյան , «Հայ ժողովրդական բանահյուսություն», Ե., 1980, էջ 56):

Բանավոր ստեղծագործությունները պահպանվեցին և ենթարկվեցին գրական մշակումների, ինչպես նաև գիտականորեն ուսումնասիրվեցին: Գիտության այն ճյուղը, որ ուսումնասիրում է ժողովրդական բանավոր ստեղծագործությունները, այսինքն՝ բանահյուսությունը, կոչվում է բանագիտություն:

Բանահյուսություն և գրականություն : Գրականությունը բանահյուսության գրավոր և հեղինակային շարունակությունն է, որ աստիճանաբար ձևավորեց իր ինքնուրույն բնագավառները և դրսևորման ձևերը՝ տեսակները: Բանահյուսությունը հիմքն է ոչ միայն գեղարվեստական գրականության, այլև պատմագրության, վարքաբա

Քաղաքագիր

Ավագ դպրոցի հումանիտար հոսքի 10-11-րդ դասարանների համար

«Չայոց բանահյուսություն» առարկայի ծրագրի ստեղծման հիմք են «Չանրակրթության մասին» ՀՀ օրենքը և «Չանրակրթության պետական չափորոշիչ»-ը: Այն կարող է դասավանդվել սովորողների նախասիրություններին, ուսումնական հաստատության առանձնա հատկություններին և կարիքներին համապատասխան կրթություն կազմակերպելու նպատակով՝ որպես ուսումնական պլանի դպրոցական բաղադրիչի շրջանակում ընդգրկված լրացուցիչ ուսումնական առարկա:

«Չայոց բանահյուսություն» առարկայի դասավանդման հիմնական խնդիրներն են՝

- ընդհանուր գաղափար տալ հայ հին և միջնադարյան բանահյուսության մասին,
- գնահատել արժևորել բանահյուսության դերն ու նշանակությունը ազգային գիտակցության ձևավորման գործում,
- պատկերացում տալ առանձին գրական երկերի և բանահյուսական սկզբնաղբյուրների միջև եղած կապի մասին:

Սույն ծրագիրը նախատեսված է ինչպես հանրակրթական ավագ դպրոցի, այնպես էլ ԲՈՒՀ-երի բանասիրական բաժանմունքների սովորողների, դասախոսների ու մանկավարժների համար: Առարկայի դասավանդմանը հատկացվում է շաբաթական մեկ ժամ, տարեկան՝ 34 ժամ: